

Історія

УДК 373.5:94(100)(045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20393093>

Тема геноцидів у шкільній історичній освіті: актуальні підходи в умовах сучасності

Петрова Наталія Олександрівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса,

Україна, <https://orcid.org/0000-0001-9536-4357>

Чернишевич Олена Володимирівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії

України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-5564-3116>

Юксель Гаяна Заїрівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри

журналістики, Таврійський національний університет імені

В. І. Вернадського, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>

Прийнято: 12.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація: Проблема викладання теми геноцидів у шкільному курсі історії пов'язана зі зміною суспільного запиту на переосмислення складних історичних явищ у контексті формування культури історичної пам'яті

здобувачів. Актуальність дослідження зумовлена впливом сучасних інформаційних викликів, трансформацією освітнього середовища та зростанням ролі історичної освіти у формуванні громадянської свідомості. Мета статті полягає в аналізі підходів до актуалізації теми геноцидів у шкільному курсі історії та обґрунтуванні методичних умов її ефективного опрацювання в освітньому процесі. Дослідження ґрунтується на системному аналізі навчальних програм та порівняльно-історичному методі для зіставлення підходів до викладання теми геноцидів у різних освітніх моделях. Застосування контент-аналізу навчально-методичних матеріалів дало змогу виявити основні інтерпретаційні моделі та особливості структурування контенту. Узагальнення педагогічних практик шкільного викладання історії сприяло визначенню рівня інтеграції теми в освітній процес та аналізу її методичного забезпечення. Результати дослідження засвідчують нерівномірність представлення теми геноцидів у шкільних програмах, що зумовлено різним рівнем деталізації навчального матеріалу, обмеженою кількістю методичних рекомендацій та залежністю від загальної концепції історичної освіти в окремих країнах. Встановлено, що в низці освітніх систем переважає фактологічний підхід, тоді як аналітичне осмислення причин і наслідків геноцидів недостатньо розвинене. Це впливає на глибину засвоєння матеріалу й формування в здобувачів освіти цілісного уявлення про характер масових злочинів в історичній перспективі. У висновках зазначено, що актуалізація теми геноцидів у шкільному курсі історії потребує зміни підходів до структурування навчального матеріалу, розширення міждисциплінарних зв'язків та посилення аналітичного складника викладання. Важливим є також оновлення методичних підходів з акцентом на роботу з джерелами, критичний аналіз історичних наративів та формування здатності здобувачів до інтерпретації складних історичних процесів.

Ключові слова: *геноцид, масові злочини; колективна пам'ять; навчальний зміст; гуманітарна освіта; інтерпретація минулого; дидактичні підходи; робота з джерелами; суспільні уявлення.*

The Issue of Genocides in School History Education: Contemporary Approaches and Perspectives

Nataliia Petrova,

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Archaeology, Ethnology and World History, Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9536-4357>

Olena Chernyshevych,

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Contemporary History of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-5564-3116>

Gaiana Iuksel,

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Professor of the Department of Journalism, Volodymyr Vernadsky Taurida National University, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>

Abstract: *The teaching of genocide-related topics in the school history curriculum is connected with changes in educational and social demands regarding the interpretation of complex historical phenomena and the development of students' historical awareness. The relevance of this study is determined by the transformation of the information environment, the increasing influence of mediated historical narratives, and the growing importance of history education in the*

formation of civic competencies. The objective of the article is to examine approaches to the inclusion of genocide topics in school history education and to identify pedagogical and methodological conditions that ensure their effective integration into the learning process. The methodological framework of the study is based on a combination of systematic analysis of school curricula, comparative historical analysis of different educational models, and content analysis of teaching materials. These methods allowed for the identification of dominant interpretative patterns in the presentation of sensitive historical content and for the assessment of structural features in curriculum design. In addition, generalization of pedagogical practices in history teaching was applied to determine the extent to which genocide-related content is embedded in educational practice and how it is methodologically supported in different educational contexts. The results of the study demonstrate an uneven distribution of genocide-related topics across school curricula. This unevenness is associated with differences in curricular depth, variation in methodological guidance, and reliance on broader national approaches to history education. In several educational systems, factual presentation of events prevails, while analytical work with causes, mechanisms, and consequences of mass violence remains insufficiently developed. Such imbalance influences the quality of students' comprehension of historical processes and limits the formation of a structured understanding of mass violence as a historical phenomenon. The conclusions note that addressing the topic of genocide in the school history curriculum requires a shift in approaches to structuring instructional material, expanding interdisciplinary connections, and strengthening the analytical component of teaching. It is also necessary to expand interdisciplinary connections and to enhance methodological approaches focused on source analysis and critical interpretation of historical narratives. These changes contribute to the development of students' ability to engage with complex historical material and to form reasoned interpretations of past events.

Keywords: *genocide, historical education; collective memory; curriculum content; humanities studies; interpretation of history; teaching methods; source-based learning; social perception.*

Постановка проблеми. Вивчення геноцидів у шкільному курсі історії поєднує в собі освітні методики з процесами формування історичної пам'яті та необхідністю суспільного осмислення травматичного досвіду минулого. У чинних навчальних програмах ця тема представлена фрагментарно через неоднаковий рівень деталізації змісту та розбіжності в методичних підходах. Унаслідок цього виникають істотні відмінності в глибині опрацювання теми, що безпосередньо впливає на якість засвоєння історичних знань здобувачами освіти.

У науково-методичному полі спостерігається фрагментарність досліджень, присвячених дидактичному аспекту викладання теми геноцидів у школі. Значна частина праць зосереджується на історіографічному описі подій або на загальних питаннях викладання історії, тоді як методичні механізми формування аналітичного розуміння масового насильства залишаються недостатньо розробленими. Це створює розбіжності між історичним змістом і способами його педагогічної інтерпретації в освітньому процесі.

Процес викладання ускладнюється впливом сучасного інформаційного середовища, де історичні наративи часто спрощуються або подаються в маніпулятивно-емоційному контексті. За таких умов навчальний матеріал потребує чіткої структурованості й методичного супроводу, спрямованого не лише на фактологічне засвоєння, а й формування навичок критичного аналізу джерел та інтерпретації складних історичних процесів. Відсутність узгоджених підходів до цього питання ускладнює досягнення стабільних результатів у навчанні.

Таким чином, проблема полягає в недостатній системності під час інтеграції теми геноцидів у шкільний курс історії та обмеженій розробленості методичних засобів викладання. Її розв'язання потребує уточнення змістових акцентів навчальних програм, удосконалення дидактичних інструментів та посилення аналітичного складника історичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема викладання тем, пов'язаних із геноцидами та масовим насильством, перебуває на перетині кількох дослідницьких напрямів, фокус яких поступово зміщуються від фактографічного опису подій до аналізу педагогічних і методичних умов їхнього засвоєння.

У контексті цифровізації історичної освіти науковці аналізують зміни в способах репрезентації навчального матеріалу та інтеграцію мультимедійних ресурсів у практику викладання історії. Зокрема, М. Пападопулу (M. Papadopoulou) та З. Смірнайоу (Z. Smyrnaiou) аналізують вплив цифрового середовища на структуру історичної освіти, підкреслюючи зміну форм роботи з джерелами та інформацією [1]. Дослідження, присвячене інструментам перевірки інформації в цифровому середовищі, що опосередковано пов'язано з формуванням критичного ставлення до історичних наративів, презентують В. Стекольщикова та Ю. Бідзіля [2]. Моделі культурної стійкості молоді в умовах гібридних інформаційних загроз розглядає А. Лупина (A. Lurupa), акцентуючи на механізмах адаптації до інформаційної невизначеності та змінених умов комунікації [3]. У роботах цього спрямування переважає технологічний підхід, тоді як педагогічна адаптація складних історичних тем залишається поза увагою.

Окремий блок досліджень присвячено проблемам історичної пам'яті та механізмам її трансляції через освітні практики. Зокрема, І. Дворкін, С. Телуха та А. Харченко, вивчаючи специфіку репрезентації історичної пам'яті в шкільних підручниках, обґрунтовують детермінованість змісту суспільно-

політичним контекстом та змінами освітніх підходів [4]. Проблему травматичної пам'яті крізь призму біографічних нарративів розглядає С. Телуха, що дає змогу проаналізувати механізми репрезентації складних історичних подій у гуманітарному дискурсі [5]. Дослідники В. Іваненко та В. Кривошеїн зосереджуються на державній політиці пам'яті, підкреслюючи її вплив на формування навчального змісту історії [6]. У зазначених роботах поза увагою залишається прикладний аспект: недостатньо деталізовано педагогічний рівень трансляції комеморативних нарративів у шкільну практику.

У міжнародних дослідженнях значну увагу приділено викладанню теми геноцидів як окремому напрямку історичної освіти. Зокрема, А. Йонас (A. Yonas) і С. Ван Говер (S. Van Hover) аналізують структурні прогалини в навчальних програмах, зумовлені відсутністю системного висвітлення теми геноцидів [7]. Відповідність педагогічних практик міжнародним рекомендаціям щодо вивчення складних історичних тем досліджує Д. Адамсон (D. Adamson) [8]. Різні підходи до викладання теми геноцидів порівнюють С. Рейд та співавтори (S. Reid et al.), акцентуючи на ролі свідчень і нарративних джерел [9]. Досвід інтеграції вивчення геноцидів у шкільну освіту на прикладі Руанди розглядають Д. Мукінгамбехо та колеги (D. Mukingambeho et al.), що дає змогу прогнозувати можливі моделі організації освітнього процесу [10]. Принципи викладання складних історичних тем узагальнює К. Вігем (K. Whigham), зосереджуючи увагу на методичних обмеженнях їхньої практичної реалізації [11].

У частині досліджень, що стосуються методики викладання історії, увагу зосереджено на педагогічних технологіях та загальних підходах до організації освітнього процесу. Інноваційні методи формування історичної свідомості аналізують І. Бакаленко, С. Доброскок та Ю. Курилова, підкреслюючи роль активних форм навчання [12]. Сучасні педагогічні

технології у викладанні історії розглядають В. Гончарук, Л. Дрогомирецька та Н. Петрова, проте вони не акцентують на складних і травматичних темах [13]. Вплив роботи з сімейними історіями, спрямованої на сприйняття травматичного минулого, досліджують І. Краускопф (I. Krauskopf), Г. Бейтс (G. Bates) та Р. Кук (R. Cook), що частково стосується механізмів засвоєння історичного досвіду [14]. Досвід практичного впровадження вивчення тем геноцидів в навчальних курсах та виховній роботі висвітлено в працях Ю. Петровської, А. Попружної [15] та Н. Петрової [16].

Узагальнення наявних досліджень засвідчує переважання двох напрямів: концептуального аналізу історичної пам'яті та загальних педагогічних рекомендацій щодо викладання історії. Проте недостатньо розробленими залишаються питання інтеграції теми геноцидів у структуру шкільного курсу з урахуванням вікових особливостей здобувачів і дидактичної доцільності подання матеріалу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання викладання теми геноцидів у шкільному курсі історії частково досліджене в межах методики навчання історії та студій історичної пам'яті, однак низка аспектів залишається недостатньо опрацьованою. У наявних підходах переважає опис змістового наповнення теми або окремих прикладів її інтеграції в навчальні програми, тоді як питання методичної цілісності подання матеріалу часто не отримує системного аналізу. Відсутня узгоджена модель, що поєднує дидактичні підходи до викладання складних і травматичних історичних явищ із віковими особливостями здобувачів та вимогами сучасної шкільної освіти.

Окремої уваги потребує проблема інтеграції теми геноцидів у загальну структуру шкільного курсу історії з урахуванням різних освітніх моделей. У порівняльних дослідженнях відсутні узагальнені підходи різних країн та методичні рішення, які можуть бути адаптовані до національного контексту.

Відкритість цих питань ускладнює формування цілісної педагогічної стратегії викладання теми та знижує її освітній потенціал.

Наше дослідження спрямоване на часткове подолання зазначених прогалин через аналіз наявних підходів до актуалізації теми геноцидів у шкільній історичній освіті, а також визначення методичних умов її ефективного викладання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз підходів до висвітлення теми геноцидів у шкільному курсі історії та обґрунтування методичних і педагогічних умов її ефективного реалізації в освітньому процесі.

Для досягнення поставленої мети доцільно виокремити такі завдання:

- 1) проаналізувати місце та специфіку репрезентації теми геноцидів у змісті навчальних програм і навчально-методичних матеріалах з історії;
- 2) схарактеризувати сучасні підходи до викладання цієї теми, визначивши баланс між фактологічним та аналітичним компонентами в межах різних освітніх моделей;
- 3) обґрунтувати комплекс методичних та педагогічних умов, що забезпечують ефективне опрацювання теми геноцидів у шкільному курсі історії.

Отримані результати дають змогу окреслити проблемні аспекти сучасного викладання теми геноцидів та сформулювати підґрунтя для подальшого вдосконалення методики історичної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз навчальних програм і підручників з історії виявляє варіативність стратегій інтеграції теми геноцидів у структуру навчального змісту. У деяких програмах ця тема представлена як окремий змістовий блок із власною внутрішньою структурою, тоді як в інших вона інтегрується в ширші розділи, присвячені війнам, тоталітарним режимам або трансформаціям ХХ ст. Це зумовлено змінами в

підходах до формування історичної пам'яті, що чітко простежується в навчальному контенті. Зміст підручників демонструє залежність від державної політики пам'яті, яка визначає пріоритетність окремих історичних сюжетів і способи їхньої інтерпретації [6, с. 18].

Порівняння різних моделей подання матеріалу показує, що інтегрований формат частіше супроводжується зменшенням обсягу аналітичних компонентів і зосередженням на загальному контексті подій. Натомість виділення теми в окремий розділ формує передумови для глибшого розгляду причин, механізмів і наслідків масового насильства. У працях, присвячених історіографії Голокосту в Україні, акцентовано на впливі національних інтерпретацій на структуру викладу матеріалу, що безпосередньо зумовлює ступінь деталізації окремих аспектів [17, с. 22]. Аналогічна залежність фіксується між політикою пам'яті та навчальним контентом, що виявляється в специфіці добору фактів і стратегіях їхньої інтерпретації [18, с. 98].

Змістове наповнення теми геноцидів у навчальних матеріалах ґрунтується переважно на подієвому підході, що фокусується на хронології подій, фактах та персоналіях. Хоча така структура є характерною для традиційної моделі історичної освіти, вона зумовлює появу фрагментарності або «прихованого змісту», за якого окремі аспекти трагедії залишаються поза системним аналізом. Це обмежує можливості аналітичного складника навчального курсу.

Порівняння педагогічних практик засвідчує, що попри задекларований аналітичний підхід, реальний освітній процес тяжіє до репродуктивного відтворення інформації. Наявні розбіжності між методичними вимогами та реальною практикою, що проявляються в недостатній увазі до причинно-наслідкових зв'язків і обмеженому використанні інтерпретаційних та джерельних підходів [11, с. 16]. Такий дисбаланс впливає на результати навчання: перевага фактологічного компонента призводить до засвоєння

окремих відомостей без формування цілісного розуміння механізмів масового насильства. Аналітичні складники, пов'язані з поясненням причин і наслідків геноцидів, представлені нерівномірно, що звужує можливості інтерпретації історичних процесів. У сучасних дослідженнях простежується тенденція до посилення аналітичного підходу, однак у шкільній практиці вона реалізується частково.

Отримані результати доцільно систематизувати шляхом порівняння основних параметрів представлення теми геноцидів у навчальних програмах і матеріалах (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості представлення теми геноцидів у навчальних програмах та їх дидактичні наслідки

Критерій аналізу	Варіант реалізації	Характеристика	Приклад реалізації	Наслідки для навчання
Структура інтеграції	Окремий розділ	Чітка тематична організація, наявність підтем (причини, перебіг, наслідки)	Теми Голокосту або геноциду вірмен репрезентовано у формі окремих параграфів у межах розділів «Друга світова війна» чи «Геноциди ХХ ст.»	Поглиблене опрацювання матеріалу, можливість аналізу механізмів насильства
Структура інтеграції	Інтегрований елемент	Інтегровано в ширші теми	Розгляд теми Голодомору як частини розділу про радянську модернізацію або політику 1930-х років	Фрагментарне засвоєння, обмежена увага до причин і наслідків
Зміст подання	Фактологічний	Орієнтація на хронологію	Подання кількості жертв, дат,	Репродуктивне відтворення

Критерій аналізу	Варіант реалізації	Характеристика	Приклад реалізації	Наслідки для навчання
		подій, перелік фактів і статистичних даних	основних етапів без розбору механізмів злочину	знань, слабе формування аналітичного мислення
Зміст подання	Аналітичний	Розгляд причин, структур насильства, ролі ідеології	Використання свідчень очевидців, аналіз політики нацистського режиму або радянської влади	Формування здатності до інтерпретації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків
Вплив контексту	Політика пам'яті	Визначає акценти, добір прикладів і рівень деталізації	Посилена увага до національних трагедій (Голодомор в Україні) або варіативність висвітлення Голокосту	Нерівномірність змісту, залежність глибини вивчення від національного контексту

Джерело: узагальнено авторами на основі [6; 7; 8; 11; 16; 17; 18]

Наведені в табл. 1 узагальнення відображають взаємозв'язок між структурою навчальних програм, змістом матеріалу та результатами навчання. Переважання фактологічного підходу підтверджує робочу гіпотезу щодо дисбалансу між подієвим і аналітичним компонентами. Отримані результати співвідносяться з даними попередніх досліджень, у яких також фіксується обмеженість аналітичного опрацювання теми геноцидів у шкільній освіті. Це дає змогу обґрунтувати необхідність зміни підходів до структурування навчального матеріалу з урахуванням виявлених обмежень.

Порівняння міжнародних підходів до викладання геноцидів виявляє відмінності в способах організації навчального матеріалу та його інтерпретації. У частині освітніх практик переважає аналітична модель, що передбачає системне опрацювання причин, механізмів і наслідків масового насильства через роботу з різними типами джерел. Такий підхід спрямований на розвиток навичок історичної інтерпретації та ґрунтується на використанні міждисциплінарного інструментарію, що є основним акцентом у сучасних дослідженнях методик викладання теми геноцидів. Водночас зберігається наративна модель, у межах якої навчальний контент подається через послідовний виклад подій з обмеженим залученням аналітичних інструментів.

Важливу роль у міжнародних підходах відіграє використання свідчень і наративних джерел. Їх залучення забезпечує конкретизацію історичного досвіду та формує підґрунтя для аналізу індивідуальних і колективних вимірів насильства. Робота зі свідченнями сприяє переходу від репродуктивного засвоєння до інтерпретаційного рівня, оскільки вимагає зіставлення окремих історій із ширшим контекстом подій [9, с. 321]. Використання таких матеріалів потребує чіткої методичної організації, оскільки без належного супроводу вони залишаються на рівні ілюстративного доповнення до основного тексту.

Окремі освітні системи демонструють приклади системної інтеграції теми геноцидів у початковий процес. Досвід упровадження відповідних курсів у середній школі Руанди засвідчує можливість побудови цілісної моделі, у межах якої тема геноцидів інтегрована в структуру навчання на різних рівнях і супроводжується методичними рекомендаціями [10]. Така організація сприяє забезпеченню послідовності в поданні матеріалу та формуванню в здобувачів освіти узагальненого розуміння механізмів масового насильства. Порівняння з іншими освітніми моделями вказує на те, що системність інтеграції прямо пов'язана з рівнем концептуалізації навчального змісту та наявністю чітких педагогічних орієнтирів.

Альтернативні моделі викладання забезпечують вищий рівень аналітичного опрацювання теми геноцидів. Їхня ефективність визначається поєднанням структурної чіткості, використанням різних типів джерел і орієнтацією на формування інтерпретаційних умінь. Порівняння з наявними практиками дає змогу уточнити умови, за яких тема геноцидів може бути інтегрована в освітній процес з урахуванням як змістових, так і методичних аспектів.

Трансформація освітнього середовища під впливом цифрових технологій змінює характер роботи з історичним матеріалом. Використання цифрових ресурсів розширює доступ до джерел і створює можливості для інтерактивного представлення інформації, що впливає на структуру освітнього процесу. Дослідження цифрової історії підтверджують, що такі зміни супроводжуються переходом від лінійного викладу до багаторівневих форм організації матеріалу, у яких поєднуються текстові, візуальні та мультимедійні елементи [1]. Це формує передумови для варіативності в поданні складних історичних тем, зокрема геноцидів.

Вплив цифрового середовища проявляється також у зміні способів сприйняття історичних подій. Дослідження культурної стійкості молоді в умовах інформаційних загроз доводять, що взаємодія з цифровими джерелами формує нові моделі інтерпретації інформації, які характеризуються фрагментарністю та варіативністю [3]. Це впливає на глибину засвоєння складних тем, зокрема геноцидів, оскільки зменшується цілісність сприйняття історичних процесів. Відповідно, методичні підходи потребують адаптації до цих змін з урахуванням специфіки цифрового середовища.

Попри розширення доступу до інформації, застосування цифрових інструментів у викладанні теми геноцидів часто обмежується ілюстративною функцією. Вони застосовуються для демонстрації матеріалів або візуалізації подій, проте їхній аналітичний потенціал залишається недостатньо

реалізованим. Інтеграція таких інструментів в освітній процес потребує зміни підходів до організації навчальної діяльності, зокрема через упровадження завдань, спрямованих на аналіз і інтерпретацію інформації. З огляду на це, вплив цифрового середовища визначає нові умови викладання теми геноцидів, пов'язані з розширенням інформаційного простору та зміною способів роботи з джерелами. Виявлені особливості пояснюють сучасні виклики, які виникають під час інтеграції цієї теми в шкільний курс історії та уточнюють необхідність адаптації методичних підходів до нових освітніх умов.

У викладанні тем, пов'язаних із геноцидами, застосовуються різні форми активізації навчальної діяльності, однак вони не формують єдиної методичної системи. Найчастіше застосовують інтерактивні та джерельні підходи, що передбачають аналіз документів, обговорення та інтерпретацію історичних подій [12]. Їх універсалізація без урахування специфіки травматичного змісту призводить до зниження ефективності в межах складних історичних тем, оскільки перенесення загальних методик не забезпечує належного рівня аналітичної глибини.

Окремий блок становлять підходи, пов'язані з особистісним виміром історії, міждисциплінарними зв'язками та інноваційними формами навчання. Використання свідчень і біографічних наративів сприяє персоналізації історичного досвіду, але потребує методичної регламентації через вплив на емоційне сприйняття та неоднорідність результатів. Міждисциплінарні й інноваційні практики розширюють інструментарій викладання, однак їхнє застосування залишається фрагментарним і залежить від окремих освітніх ініціатив (табл. 2).

Методичні підходи до викладання тем геноцидів: зміст, приклади застосування та обмеження

Методичний підхід	Зміст і форма реалізації	Приклад застосування	Виявлені обмеження
Інтерактивні методи (дискусії, аналіз джерел)	Залучення здобувачів до обговорення історичних подій, робота з текстами, документами	Аналіз уривків свідчень або документів у форматі групової роботи	Відсутність адаптації до емоційної складності матеріалу, зниження аналітичної глибини
Біографічний підхід	Використання особистих історій, свідчень, наративів	Робота з історіями очевидців Голокосту або інших травматичних подій	Потреба в педагогічній підготовці до роботи з травматичним досвідом
Робота з сімейними історіями	Інтеграція особистого досвіду учнів у вивчення історії	Дослідження родинних історій, пов'язаних із подіями ХХ ст.	Суб'єктивізація історичного знання, нерівномірність результатів
Міждисциплінарний підхід	Поєднання історії з правом, культурологією, етикою	Курси, присвячені Голокосту як частині європейської пам'яті	Локальний характер практик, відсутність системної інтеграції
Інноваційні педагогічні технології	Застосування сучасних освітніх інструментів і методів	Застосування проектного навчання або мультимедійних ресурсів	Недостатня адаптація до складних історичних тем

Джерело: узагальнено авторами на основі [5; 12–14; 15; 16]

Аналіз змістового наповнення підтверджує переважання фактологічного підходу, спрямованого на подієвий виклад матеріалу. Аналітичний складник,

пов'язаний з розглядом причин, механізмів і наслідків геноцидів, менш представлений. Такий дисбаланс впливає на характер засвоєння знань, оскільки здобувачі отримують інформацію без належного рівня її інтерпретації. Це обмежує формування причинно-наслідкових зв'язків і знижує рівень узагальнення історичного досвіду.

Методичне забезпечення викладання теми характеризується недостатньою системністю й залежністю від окремих педагогічних ініціатив. Застосування інтерактивних і дослідницьких методів не супроводжується їхньою адаптацією до специфіки травматичних тем, що знижує їхню ефективність. Практична робота з історичною пам'яттю та свідченнями демонструє потенціал для поглиблення розуміння матеріалу, проте її застосування обмежується відсутністю відповідної методичної підготовки.

Необхідним є перегляд підходів до викладання теми геноцидів з акцентом на посилення аналітичного компонента, розширення методичного інструментарію та узгодження змісту навчальних програм із сучасними дослідницькими підходами. Виявлені тенденції дають змогу визначити напрями подальшого вдосконалення історичної освіти, пов'язані з інтеграцією складних історичних тем в освітній процес на основі системного та методично обґрунтованого підходу.

Доцільно окреслити методичні умови, за яких викладання теми геноцидів набуває структурної цілісності та аналітичної глибини. Однією з основних умов є узгодження фактологічного та аналітичного компонентів навчального матеріалу. Переважання подієвого викладу потребує доповнення елементами, спрямованими на встановлення причинно-наслідкових зв'язків і пояснення механізмів масового насильства. Такий баланс є необхідним як основа для формування стійких історичних уявлень, що співвідносяться з отриманими результатами щодо обмеженості фактологічного підходу.

Значущим компонентом є робота з джерелами та наративами, що забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння до інтерпретації історичного матеріалу. Важливу роль у викладанні теми геноцидів відіграють джерела різних типів як засіб формування аналітичного мислення. Використання цифрових ресурсів розширює доступ до таких матеріалів. У поєднанні з підходами, орієнтованими на розвиток культурної стійкості, це створює умови для формування критичного ставлення до історичних наративів.

Міждисциплінарний характер викладання теми геноцидів визначає необхідність інтеграції знань з історії, права, соціології та культурології. У педагогічних дослідженнях підкреслюється значення комплексного підходу для формування цілісного розуміння історичних процесів [12]. Така інтеграція дає змогу розглядати масове насильство не лише як сукупність подій, а як явище, пов'язане з соціальними, політичними та культурними чинниками. Інтеграція різних дисциплінарних перспектив забезпечує розширення аналітичного поля та підвищує рівень узагальнення матеріалу.

Окрему увагу необхідно приділити застосуванню цифрових інструментів як складника методичного забезпечення. Цифрове середовище змінює доступ до історичних джерел і способи їхнього опрацювання, що потребує формування навичок критичного аналізу інформації. У поєднанні з моделями культурної адаптації це дає змогу враховувати вплив інформаційного середовища на сприйняття історичного матеріалу. Ефективність застосування цифрових ресурсів визначається не лише їхньою доступністю, а й рівнем інтеграції в структуру освітнього процесу.

Урахування вікових особливостей здобувачів визначає спосіб подання матеріалу та рівень його складності. Форма викладання та рівень засвоєння історичного змісту взаємозалежні, що потребує адаптації методик до когнітивних можливостей здобувачів. У контексті викладання теми геноцидів

це передбачає поетапне ускладнення матеріалу та використання різних форм роботи з інформацією.

Сукупність визначених умов формує основу для побудови методично обґрунтованої моделі викладання теми геноцидів, що поєднує аналітичну глибину, структурованість навчального матеріалу та адаптацію до сучасного інформаційного середовища.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що спосіб представлення теми геноцидів у шкільному курсі історії істотно впливає на глибину її розуміння здобувачами освіти. Простежується домінування двох підходів – інтегрованого та структурно виокремленого, які відрізняються рівнем аналітичного опрацювання матеріалу. З'ясовано, що чітке тематичне структурування створює кращі умови для осмислення причин, механізмів і наслідків масового насильства, тоді як інтегроване подання нерідко призводить до фрагментарного сприйняття. Водночас зміст теми формується під впливом ширших інтерпретацій історичної пам'яті, що визначає акценти у викладі матеріалу.

Дослідження сучасних підходів до викладання засвідчило наявність дисбалансу між фактологічним і аналітичним складниками. Попри орієнтацію на розвиток критичного мислення, у практиці переважає відтворення подієвого матеріалу, що ускладнює формування цілісного бачення історичних процесів. Порівняння з міжнародним досвідом показує, що більш ефективними є підходи, які поєднують роботу з джерелами, міждисциплінарність і розвиток інтерпретаційних умінь.

Обґрунтовано сукупність методичних і педагогічних умов, за яких викладання теми геноцидів стає більш результативним. Йдеться про необхідність збалансування фактологічного та аналітичного компонентів, системної роботи з джерелами, інтеграції знань із суміжних дисциплін, урахування вікових особливостей здобувачів освіти, а також осмисленого

використання цифрових інструментів. Показано, що узгодженість цих елементів підвищує якість засвоєння складного історичного матеріалу.

Отже, результати дослідження свідчать про потребу оновлення підходів до викладання теми геноцидів із посиленням аналітичного виміру та орієнтацією на формування цілісного розуміння історичного досвіду, що надає можливості для вдосконалення практик історичної освіти.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням емпіричної бази через залучення даних про результати навчальної діяльності та аналіз педагогічних практик у реальних освітніх умовах. Доцільним є поглиблене вивчення впливу цифрового середовища на формування аналітичних умінь здобувачів під час роботи з історичними джерелами. Окремого опрацювання потребують питання адаптації методичних підходів до вікових особливостей здобувачів освіти та розроблення узгоджених моделей викладання складних історичних тем.

Список використаних джерел

1. Papadopoulou M., Smyrniou Z. Digital history and history teaching in the digital age. *arXiv*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2103.00473>
2. Стекольщикова В., Бідзіля Ю. Інноваційні методи перевірки фактів у цифровій журналістиці. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. 2025. Вип. 2. №16. С. 86–94. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.2.12>
3. Lupyna A. Modeling Scenarios for Cultural Resilience Among Youth in Conditions of Hybrid Information Threats. *Вісник гуманітарних наук*. 2026. № 16. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18937107>
4. Дворкін І. В., Телуха С. С., Харченко А. В. Формування історичної пам'яті в підручниках з історії України: до та після Євромайдану. *Сторінки*

історії. 2021. № 53. С. 356–370. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.53.2021.248570>

5. Телуха С. С. Травматична пам'ять: слідами біографічних наративів (приклади Голокосту, Чорнобиля, Фукусіми). *Сторінки історії*. 2022. № 55. С. 289–299. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269589>

6. Іваненко В., Кривошеїн В. Державна політика пам'яті в сучасній Україні в умовах інформаційної війни (2014–2021 рр.). *Грані*. 2022. № 25(2). С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.15421/172218>

7. Yonas A. M., Van Hover S. Misleading mandates: The null curriculum of genocide education. *The Journal of Social Studies Research*. 2024. Vol. 48. № 4. С. 243–260. DOI: <https://doi.org/10.1177/23522798241238463>

8. Adamson D. From theory to praxis in genocide education: to what extent are IHRA guidelines reflected in the opinions and classroom experiences of independent-school educators? *Holocaust Studies*. 2023. Vol. 29. № 2. P. 197–222. DOI: <https://doi.org/10.1080/17504902.2022.2058726>

9. Reid S. F., Kessner T. M., Harris L. M., Benkert V., Bruner J. Comparative Genocide Pedagogy and Survivor Testimony. *The History Teacher*. 2021. Vol. 54. № 2. P. 297–335. URL: https://societyforhistoryeducation.org/pdfs/F21_Reid_et_al.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

10. Mukingambeho D., Buhigiro J. L., Ndagijimana J. B., Rushohora N., Gakwenzire P., Rwabukamba J. C. Integration of genocide studies in Rwandan secondary schools: challenges and strategies for enhanced educational impact. *Cogent Education*. 2025. Vol. 12. № 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2532234>

11. Whigham K. E. Guiding Principles for Teaching about Genocide and Other Difficult Pasts. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*. 2025. Vol. 19. № 2. P. 3–21. DOI: <https://doi.org/10.5038/1911-9933.19.2.2075>

12. Бакаленко І. М., Доброскок С. О., Курилова Ю. Р. Методика й методологія вивчення творів на історичну тематику: інноваційні технології формування громадянської й історичної свідомості. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14840317>

13. Гончарук В. А., Дрогомирецька Л. Р., Петрова Н. О. Викладання історії України через призму сучасних педагогічних технологій. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557552>

14. Krauskopf I. E., Bates G. W., Cook R. Children of holocaust survivors: The experience of engaging with a traumatic family history. *Genealogy*. 2023. Vol. 7. №1. DOI: <https://doi.org/10.3390/genealogy7010020>

15. Петровська Ю., Попружна А. Вивчення трагедії Голокосту в Пенітенціарній академії України як долучення до спільної європейської пам'яті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г Шевченка*. 2024. № 184(28). С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.58407/visnik.242812>

16. Петрова Н. Пам'ять про Голодомор на Одещині: досвід формування та вшанування в освітньо-виховному процесі. *Культура історичної пам'яті в Україні: наукові, культурні та освітні аспекти*. Одеса, 2024. С.112–121. URL: https://odnb.odessa.ua/ONNB_ес/NashiVid/541748.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

17. Голокост в Україні: як (не) пишуть історію злочину / О. Бартов та ін. *Ukraina Moderna*. 2023. № 34. С. 17–75. DOI: <https://doi.org/10.3138/ukrainamoderna.34.017>

18. Якубова Л. Інструментарій Голодомору у формуванні масової свідомості тоталітарної доби (на прикладі громад етнічних меншин). *Український історичний журнал*. 2024. № 3 (576). С. 91–111. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.091>